

BIJDRAGE

LUC VANDEWEYER

**“EEN RUIM VELD VOOR DE STUDENTEN-
BEWEGING LIGT OPEN.”**

INZAKE OORSPRONG EN AARD VAN DE VLAAMSE
‘FRONTBEWEGING’

De zogeheten “*Vlaamse Frontbeweging*” is een belangrijk onderdeel geworden van de geschiedenis van het Vlaams-nationalisme.¹ Die geschiedenis is echter binnen de naoorlogse Vlaamse beweging mythisch ingevuld. Dit netwerk werd zelfs als “*geheim*” voorgesteld. Het is nochtans een feit dat er behoorlijk veel contacten waren met Vlaamsgezinde ministers in de regering en met volksvertegenwoordigers zoals Alfons Van de Perre en Frans Van Cauwelaert. De boegbeelden waren wel degelijk bekend. Dat ‘geheime’ karakter was dus zeer relatief. De ‘beweging’ was in werkelijkheid een netwerk van enkele honderden Vlaamsgezinden in uniform en de leidende figuren waren voor de oorlog al actief in katholiek-flamingantische organisaties.

Die ministers en volksvertegenwoordigers waren klerikalen, in Vlaanderen verkozen. Dat brengt ons bij een erg belangrijk aspect van deze ‘beweging’. Haar militanten waren katholieken. Ze werd echter ‘Vlaamser’ omdat haar militanten tijdens die jaren mentaal weg groeiden van de klerikale partij en van het Belgische staatsbestel. De invloed van de kapelaan van Alveringem, Cyriel Verschaeve, speelde daarin een grote rol. Aan de IJzer beslisten deze militanten de Vlaamse soldaten na de oorlog om te smeden tot een drukkingsgroep die de politieke besluitvorming in de door hen gewenste richting moest dwingen. Ze waren er vast van overtuigd dat de oud-strijders een bepalende rol zouden spelen en ze waren er al evenzeer van overtuigd dat de gewone Vlaamse soldaten hen zouden volgen. Het zelfvertrouwen bij deze militanten

< Joe English als soldaat, s.d. [ADVN, VKFY 59]

— 1 Over de frontbeweging werd bijzonder veel gepubliceerd. Het meest diepgaande onderzoek is te vinden in D. Vanacker, *De Frontbeweging. De Vlaamse strijd aan de IJzer*, Koksijde, 2000. Voor een eerste poging tot sociologische benadering K. Bultinck, *Over de Frontbeweging*, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 49, 1990, nr. 1, pp. 33-43.

was dus opmerkelijk groot. Het was zelfs zo groot dat de frontbeweging nog tijdens de oorlog probeerde de besluitvorming in het Vaticaan, bij de regeringen van de geallieerde landen en in de Verenigde Staten te beïnvloeden.²

Uiteraard is 'aan politiek doen' absoluut niet vanzelfsprekend in een strijdmacht. Van soldaten en onderofficieren werd verwacht dat ze zich volstrekt apolitiek zouden gedragen. Deze Vlaamse frontbeweging wekte dus ergernis op. Het officierenkorps en koning Albert I voelden aan dat ze een bedreiging vormde voor de dominantie van het francofone beroepskader over de strijdkrachten. Daarbij kwam dat ze wel degelijk tot een machtsfactor kon uitgroeien. De koning-opperbevelhebber wilde dit voorkomen omdat dit het militaire beroepskader zou irriteren. Daarom moest de frontbeweging dus gekortwiek worden. Maar dit moest zonder bloedvergieten om onbeheersbare erupties te voorkomen.

Om het kader te schetsen waarbinnen de frontbeweging zijn militanten zou rekruteren, moeten we terug naar de vooroorlogse jaren, naar de lotelingentijd. Generaties lang werd de last van de dienstplicht afgewenteld op de armste lagen van de bevolking want zij konden een 'slecht' lot niet afkopen. Wie rijker was kon dat wel. Maar in bepaalde omstandigheden was het voor de elite van de maatschappij toch wel bijzonder voordelig om hun zoon militair te laten worden. Het leger kon hen immers helpen hogere studies te financieren.

DE ELITE VAN DE SAMENLEVING HELPT ZICHZELF

Onder een liberale regering werd in 1882 een regeling uitgewerkt waardoor er 'universitaire compagnies' werden ingericht in de steden met hoger onderwijs. Die compagnies waren formeel verbonden aan een infanterieregiment maar ze functioneerden autonoom. De verplichtingen van deze dienstplichtigen waren erg beperkt. Ze zaten in uniform in de auditoria maar waren vrijgesteld van karweien en ze moesten slechts om de twee weken de wacht optrekken. Ze hadden studeerruimtes in hun kazerne ter beschikking. In principe moesten ze overnachten in de kazerne maar de meerderheid deed zelfs dat niet eens. Hun opleiding was minimaal. In Leuven bijvoorbeeld was dat een compagnie die administratief bij het 10de Linieregiment hoorde, dat in 1914 zijn kazernes in vestingstad Namen en in Aarlen had. Deze '*compagnies universitaires*' deden mee aan de jaarlijkse manoeuvres ergens 'ten velde' maar dat was zowat de enige gelegenheid waarbij de student-soldaten kennis maakten met het echte militaire leven. Ze werden door het officierenkorps niet aanzien als een inzetbaar onderdeel van het regiment.

— 2 De 'brieven', aanklachten en pamfletten van de frontbeweging werden gepubliceerd in: G. Leemans, R. Praet, L. Vandeweyer & F.-J. Verdoodt (red.), "Alleen in u – o koning – geloven wij nog". *Open brieven van de Vlaamse Frontbeweging tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen, 2017.

Opgenomen worden in een universitaire compagnie kon met een inschrijvingsbewijs van een instelling voor hoger onderwijs. Het betekende dat de ouders hun zoon-met-'slecht'-lot niet moesten vrijkopen en dat de kosten van zijn hogere opleiding voor een flink deel konden afgewenteld worden op het leger. Een gewone dienstplichtige betekende een ernstig financieel verlies, een student-dienstplichtige betekende een aanzienlijke financiële winst voor de familie. Waarbij te noteren valt dat hoger onderwijs per definitie alleen was weggelegd voor de meer kapitaalkrachtige families. De Brugse kunstenaar Joe English – zoon van een Britse vader – liet zich zelfs tot Belg naturaliseren om in aanmerking te kunnen komen voor legerdienst en alzo zijn studies aan de Antwerpse kunstacademie goedkoper te maken.³ Ook de Zichemse student Ernest Claes – getalenteerd maar van bescheiden komaf – behoorde tot de geprivilegieerden die hun legerdienst konden combineren met hun hogere studies.⁴ Na hen zou ook Adiel Debeuckelaere in hun voetsporen treden.

Ook studenten geneeskunde en farmacie maakten gebruik van een intrede in het leger om hun opleiding deels te (laten) betalen. In tegenstelling met gewone studenten leken zij echter wel nuttig te zijn in de ogen van de militaire planners. Als zij een contract tekenden voor een aantal jaren dienst kregen ze zelfs een officiersgraad. Frans Daels, Hilaire Gravez en Jozef Verduyn behoorden tot deze groep.⁵ Het valt op dat vooral de medische dienst in de strijdmacht op die manier van bijkomend kader werd voorzien. Dat was nodig. Er was een inspecteur-generaal en er waren regimentsartsen. Die beschikten over hospitaaltjes in de grote garnizoenen. Maar hun aantal was veel te gering om tijdens een echte oorlog in een fors gegroeide strijdmacht efficiënt te kunnen optreden. Een grootschalig gewapend conflict zou immers een vloedgolf van zieke en gewonde militairen op gang brengen. Daarom legde het leger een reserve van mobiliseerbare artsen en apothekers aan. De gedeeltelijke financiering van hun opleiding aan de universiteit was het lokmiddel.

DE CATEGORIE DER 'BRANCARDIERS' WORDT INGEVOERD

Probleem was dat de toenemende oorlogsdreiging België dwong tot vergroting van het gevechtsvermogen. Dat leidde in 1909 tot de afschaffing van het lotingsstelsel en de invoering van de dienstplicht voor één zoon per gezin. Dit vormde een gelegenheid om de medische dienst te versterken met een nieuwe categorie. We vinden militaire brancardiers terug in de uiteindelijk goedgekeurde militiewet van 14 december 1909. Die wet kreeg tijdens de parlementaire behandeling een uitgebreid artikel 1 waarin

— 3 L. Vandeweyer, *Joe English, 1914-1918, kunstenaar tussen frontbeweging en activisme*, Diksmuide, 2008.

4 B. Govaerts, *Ernest Claes. De biografie van een heer uit Zichem*, Antwerpen-Utrecht, 2016, pp. 43-48.

5 De personeelsdossiers die over hen werden aangelegd door de krijgsmacht bevatten het bewijsmateriaal. Deze dossiers worden bewaard in het Documentatiecentrum van het Koninklijk Legermuseum.

alle groepen werden opgesomd die dienstvrijstelling zouden krijgen. Dat waren clerici, kloosterlingen en studenten voor het leraarschap. Ze kregen wel verplichtingen opgelegd, namelijk het volgen van de opleiding tot brancardier via zelfstudie of via het Rode Kruis. Deze studenten konden dus buiten de kazernes blijven. Het werd voor hen pas menens bij oorlogsdreiging: *"Ingeval van mobielverklaring, worden zij voor den dienst opgeroepen en gebruikt bij menslievende, voor het leger nuttige instellingen, indien geen van hun broeders een militietermijn vervult of heeft vervult."* Daarbij werd gestipuleerd dat de clerici en kloosterlingen onder hen geen militaire uitrusting - uniform, schoeisel, gamel enz. - zouden krijgen. De 'burgerlijke' leerkrachten kregen die in principe wel.⁶

Voor veel katholieken was die uitzonderingsmaatregel een voorwaarde om de veralgemening van de dienstplicht te willen aanvaarden. Het Koninklijk Besluit van 7 februari 1911 schreef voor hoe deze brancardiërs op een welbepaalde dag dan bewijs moesten leveren van hun kennis en vaardigheden waarna ze een diploma kregen van het Rode Kruis. Of ze konden kiezen voor de militaire examenjury die in de loop van de maand februari in de provinciehoofdplaatsen zetelde in het lokale militair hospitaal.⁷

Door de verder toenemende oorlogsdreiging was er echter na enkele jaren opnieuw een versterking van de krijgsmacht nodig en dus een uitbreiding van de dienstplicht. Ditmaal was het de katholieke politicus Charles de Broqueville die als regeringsleider en minister van Oorlog de spits zou afbijten. De nieuwe militiewet van 30 augustus 1913 liet deze bijzondere categorie brancardiërs bestaan. Het ging om *"miliciens vrijgesteld van den krijgsdienst in 't belang van de erediensden en het onderwijs krachtens artikel 16"*. In geval van *"mobielmaking"* van het leger werden ze wel degelijk opgeroepen tot de dienst, meer bepaald *"als verplegers van gekwetsten"*.

De katholieke partij - die al sinds 1884 de macht in handen had - besepte maar al te goed dat het grotendeels ging om haar aankomende elite en dat dit pasmunt vormde voor de veralgemening van de dienstplicht. Omdat ook de toekomstige onderwijzers daarbij betrokken waren, legde de oppositie zich daarbij neer. Men wilde deze studerende jongemannen zo weinig mogelijk tijd doen verliezen. Een militaire training liep dus in de weg. De keerzijde van de medaille was dat het leger daardoor voor hen een volkomen vreemde wereld bleef. De wetgeving vermeldde slechts dat ze een *"bevel van vertrek"* zouden ontvangen waarbij ze naar een welbepaalde plaats moesten *"om voorlezing der krijgswetten te ontvangen en in werkelijken dienst gesteld te worden"*, zo niet werden ze beschouwd als *"achterblijver"* en daar stond straf op. Na die voorlezing waren ze dus juridisch 'militair'.

— 6 Gepubliceerd in *Belgisch Staatsblad*, 16 december 1909.

7 L. Vandeweyer, *De 'brancardiërs' als een aparte categorie dienstplichtige militairen*. In *Montanus Tijdingen, Oorlog en Trauma, geneeskunde en Wereldoorlog I*, Brugge, 2014, pp. 41-56.

Het spreekt vanzelf dat deze summiere procedure niet van aard was om deze jongemannen van de ernst van het soldatenstatuut te overtuigen. De Limburgse onderwijzer Jos Vols was een van hen. Hij werd met zijn mede-brancardiers in de loop van 1913 naar een kazerne in Hasselt geroepen. Een onderofficier las de krijgswetten hardop voor. Na de uitspraak *“De dood met de kogel”* die was voorzien als straf voor landverraad, volgde een luide schaterlach van heel de bende. Daarna trokken ze vrolijk weer naar huis.⁸ Deze jongemannen konden en wilden zelfs in 1913 niet onder ogen zien dat het wel eens menens kon worden.

Feit is dat in België de aankomende maatschappelijke elite per definitie aan het kazerneleven en aan een soldatenopleiding kon ontsnappen. De militaire hiërarchie bleef daardoor voor hen een aparte en vreemde wereld. Dat was in het bijzonder zo voor de katholieken. Die ervaarden de afstand als nog véél groter omdat het leger in hun kringen werd beschouwd als een oord waar de vrijmetselarij de plak zwaaide en vooral de liberale partij aanhang had.

Toch beseften de Vlaamsgezinden dat ze er alle belang bij hadden om ook in het leger het Nederlands een plaats te geven. Ten tijde van de loting was dit geen prioriteit geweest. Dat veranderde met de uitbreiding van de militieverplichting in 1909. Al in de herfst van 1909 richtte de Antwerpsche Tak van het Algemeen Nederlandsch Verbond een Komiteit 'Vlaamsch in 't Leger' op. Dat was door de Algemene Vergadering van de Tak op 14 november samengesteld en bestond deels uit leden met militaire ervaring. Het doel was taalgierven opsporen en bekend maken. De eerste vergadering ging door op 23 november. Daar werd duidelijk gezegd dat ze zich zouden toespitsen op taaltoestanden binnen het leger. Maar er werd al gedacht aan de oprichting van een 'Vlaamschen Bond van gewezen soldaten'. Die kon de Vlaamse beweging versterken en de druk tot vernederlandsing opvoeren. Het viel immers te verwachten dat de voorstellen tot *“gewestelijke indeling”* van de troepen – en dus tot eentalige eenheden of onderdelen van eenheden zoals een compagnie – in het parlement geen kans zouden krijgen. Dus moest er op de wat langere termijn gewerkt worden en daar kon een dergelijke bond bij helpen.⁹

De uitbreiding van de militieverplichtingen dwong dus de Vlaamse beweging om aandacht te besteden aan de strijdmacht. Hoe kon men komen tot de nodige machtsuitoefening om de militaire hiërarchie te dwingen rekening te houden met de Nederlandstaligen en met de taalwetgeving? Dat werd dringend toen in 1913 de dienstplicht nogmaals werd uitgebreid en er bovendien een – weliswaar zwakke – taalwetgeving voor de strijdkrachten werd ingevoerd. De Vlaamse beweging moest de toepassing daarvan bevorderen door zich als een drukkingsgroep te profileren waar

⁸ L. Vandeweyer, Jos Vols. Un brancardier-milicien de la Position fortifiée de Liège, in: *Bulletin des Musées de la Ville de Liège*, hors série nr. 41, avril 2016, pp. 45-50.

⁹ Dossier “Vlaamsch Legercomiteit”, met notaboekje van het bestuur met opschrift “Legerkomiteit I” in: Dossier “Vlaamsch Legercomiteit” Letterenhuis Antwerpen, nr. L 3724.

niet alleen de parlementairen maar ook het militaire kader rekening moest mee houden.

DE AANSPORINGEN VAN LODEWIJK DOSFEL

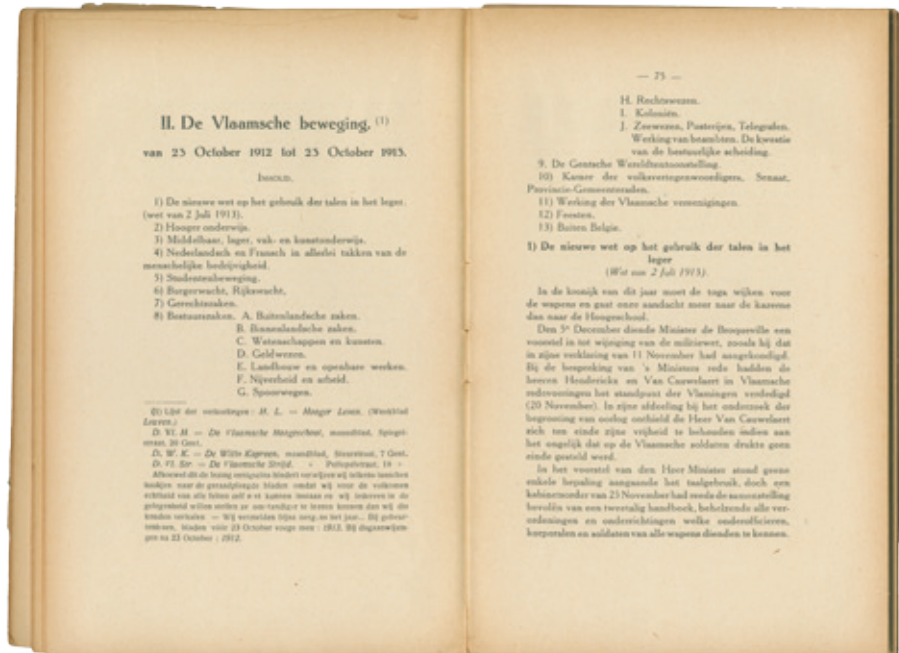
In het *Jaarboek van het Davidsfonds voor 1914*, gaf Lodewijk Dosfel een overzicht van de Vlaamse beweging gedurende het voorbije jaar 1913. Daarbij was de nieuwe militiewet met de daarbij horende discussie over het taalgebruik binnen de strijdkrachten een van de hoofdpunten. Het leger zou de komende jaren fors groeien door de verdere veralgemening van de dienstplicht. In de ogen van Dosfel bood die uitbreiding nieuwe kansen voor vooruitgang van het Nederlands. Daarvoor rekende hij niet op de goede wil in de militaire hiërarchie. De daarvoor noodzakelijke impuls moest komen van de Vlaamse jongemannen die nog naar het leger moesten als dienstplichtige. Dat zouden er immers vanaf de herfst van 1914 meer zijn dan ooit tevoren. Hij rekende daarbij in het bijzonder op de elite onder hen, de jongens die de kans kregen om te studeren. Zij moesten de nieuwe wet gebruiken ten bate van hun minder mondige volksgenoten die eveneens soldaat moesten worden. Hij stelde het kort en bondig voor als: "*Een ruim veld voor de Studentenbeweging ligt open*".¹⁰

Dosfel was een flamingant met gezag en hij wist maar al te goed dat de katholieke studentenbeweging in colleges, seminaries en hoger onderwijs, een van de steunpilaren van de Vlaamse beweging was. Daar werden de flaminganten gevormd. En de oud-studenten (ondertussen deels reservisten) zouden hen bij die actie in legerrangen zonder twijfel dapper helpen door hen ruggensteun te geven.

Dosfel wenste dat Vlaamse kandidaten voor een opleiding tot officier aan de Koninklijke Militaire School zouden gestimuleerd worden om die studie met het Nederlands als hoofdtaal aan te vatten. De wet zou dat mogelijk maken. Maar dan moesten er uiteraard kandidaten zijn die erop stonden om voor die taal te kiezen. Liefst zou er in dat midden daarom ook "*een Vlaamsche studiekring*" worden opgericht zodat ze elkaar konden steunen en stimuleren. Er bestond weinig twijfel over dat ze een kleine minderheid zouden vormen, die eerste jaren.

Dosfel vond dat de studentenbonden vanaf dan aandacht moesten hebben voor de legerkwestie en "*onderzoeken wat er kan gedaan worden in dit opzicht*". Hij vermoedde dat er in Vlaanderen nu meer kandidaten te vinden waren voor een militaire carrière. "*Hoe meer krachtadige standhoudende katholieke Vlaamse officieren in het leger, hoe beter.*" Hij hoopte ook op een Vlaamse kadettenschool. Die leerlingen stroomden deels door naar onderofficieren- en officierenfuncties. Hij hoopte dat toch minstens één van die kadettenscholen zou kiezen voor het Nederlands als onderwijsstaal. In zijn woorden:

¹⁰ Hij deed dat in Deel II, met titel: *Wetenswaardigheden met kronieken over 1913*. Hij vulde met deze analyse heel wat bladzijden.

^ Overzicht van de Vlaamse beweging van 23 oktober 1912 tot 23 oktober 1913 door Lodewijk Dosfel, verschenen in het *Jaarboek van het Davidsfonds* voor 1914. [ADV.N, VX 3.14/2]

“Konden Landsbond en Davidsfonds daarover onderhandelen met de leiders van het vrij onderwijs, misschien zou men toch iets bereiken.”

Daarbij moest de taalwet van 1913 eindelijk de militaire overheid dwingen te zorgen voor de nodige leerboeken in het Nederlands. De wet gaf wel voldoening wat de verplichte taalkennis van officieren en militaire artsen in de toekomst betreft. Onderofficieren en korporaals waren daar echter niet aan onderworpen. Enkel van de officiersgraden werd een zeker niveau van tweetaligheid verwacht. De bevelen in het leger bleven bovendien *uniquement* in het Frans. De Vlaamse verwezenlijkingen waren dus erg beperkt. De Vlamingen hadden bovendien in het parlement de strijd verloren wat indeling van de eenheden volgens taal betrof. De installatie van Vlaamse regimenten zou immers direct leiden tot de vorming van een Nederlandstalige militaire elite. Dat ging dus veel verder dan het mogelijk maken voor Vlaamse soldaten om in hun eigen taal legerdienst te doen. Dergelijke eisen schrikten al te veel Kamerleden af. Dosfel besefte dit maar al te goed en noemde de nieuwe militiewet in Vlaams opzicht een groot gevaar. Ze zou de verfransing *“wat minder hevig dan vroeger”* doen woeden, dat wel. Maar anderzijds zou die verfransende invloed op een veel groter aantal jongelingen inwerken vermits het aantal dienstplichtigen fors de hoogte in

zou gaan. Hij pleitte daarom voor het motiveren en inlichten van het grote publiek, de gemeentebesturen, en vooral van de toekomstige soldaten. Die moesten – binnen de grenzen van de tucht – *“Vlaamse stambewuste jongens blijven”*. En daarbij paste een onverholven oproep: *“De beweging voor het Vlaams in het leger beginne nu voor goed”*. Op brede steun mocht gerekend worden: *“De Katholieke Vlaamsche Landsbond ijvert om in overleg met andere inrichtingen een vast en machtig Legercomiteit tot stand te brengen”*. En de Landsbond verklaarde tevens dat ze zullen blijven ijveren voor de inrichting van afzonderlijke eenheden en de vernederlandsing van militaire onderwijsinrichtingen.

Het jaarboek van het Davidsfonds werd gepubliceerd in Leuven in 1914. Dosfel kon niet weten dat een Duitse invasie nog dat jaar het land zou overrompelen. Hij kon ook niet weten hoezeer zijn woorden profetisch waren. Uiteraard was het niet bij hem opgekomen dat die Vlaamse actie zou gevoerd worden in een Belgisch leger dat verwickeld was in een jarenlange uitputtingsoorlog. Dosfel – en de overgrote meerderheid van de Belgen met hem – kon slechts denken aan een strijdmacht die de vrede bewaarde door zijn afschrikkende rol ten aanzien van potentiële belligerenten, zijnde de drie grootmachten in de directe omgeving: Frankrijk, Groot-Brittannië en Duitsland.

HET HERSTEL VAN HET FLAMINGANTENNETWERK NA DE DUITSE INVASIE

De eerste drie maanden van de oorlog waren uiteraard hectisch en de rangen van de gevechtseenheden werden ingrijpend uitgedund. Tienduizenden geraakten in gevangenschap of werden in Nederland geïnterneerd. Tot het front bevroren werd in de IJzervlakte in de loop van oktober. Het kwam erop aan het leger weer uit te rusten en op te bouwen zodat het een machtsfactor van betekenis bleef. Voor het voortbestaan van de Belgische staat was dit van het grootste belang.

Op 28 oktober werden in het gerechtshof van Veurne uniformen, dekens en rugzakken uitgedeeld. Ooggetuige Jozef Gesquière noteerde in zijn dagboek: *“Het zijn voor het grootste deel priesters, paters, onderwijzers en afgestudeerden die opgeroepen werden om als brancardier dienst te nemen. Tot hiertoe liepen zij nog immer rond in priester- of burgerpak met als enig kenteken een witte band met rood kruisje rond de linkerarm.”* Gesquière merkte op dat veel brancardiërs ondertussen *“de beste maatjes”* waren geworden met de soldaten. Hun *“moedig gedrag op het slagveld bij het verzorgen van gekwetsten en het afhalen van dode kameraden”* had gezorgd voor waardering.¹¹ Eindelijk was er een band gesmeed en voelden veel brancardiërs zich echt verbonden met de troepen. Dit joeg hun efficiëntie en inzet fors de hoogte in en het zorgde voor een hoger moreel bij de strijders. Hetzelfde gebeurde met de mannen van de vroegere universitaire compagnies. Ook zij hadden zich ondertussen geïntegreerd.

¹¹ G. Gyselen, *Veurne tijdens de Wereldoorlog 1914-1918: dagboek van Jozef Gesquière*, Brugge, 1979.

^ Brancardier in een loopgraaf aan het IJzerfront, s.d. [ADV N, VFFY 23/393]

Pas nadat de winter zijn intrede had gedaan, kon er opnieuw rondgekeken worden wie van de vooroorlogse flaminganten nog beschikbaar was, in de gevechtszone en daarbuiten. Kijken we even naar Adiel Debeuckelaere, een van de latere boegbeelden van de frontbeweging. Hij kreeg van zijn superieuren alle kansen om zijn vleugels uit te slaan. Op 18 februari 1915 schreef hij aan Jozef Goossenaerts in het bezette land, dat hij een voorkeursbehandeling kreeg: *“Vrij van loopgraven en wachten mag ik nog altijd binnen slapen”*. Dat was niet slecht voor een infanterist maar hij hoopte op een nog comfortabeler dienst. Belangrijk gegeven in zijn brief is dat hij ondertussen weer in contact stond met Jef Arras, Jozef De Gruyter, Jules Persyn, Jan Bernaerts en Staf De Clercq. Allen militanten die in de vooroorlogse Vlaamse beweging hun sporen hadden verdiend. En meestal ook in de rangen van de katholieke partij.¹²

Debeuckelaere kreeg wat hij wenste. Op 31 juli 1915 liet hij Goossenaerts weten dat hij effectief een andere verantwoordelijkheid had gekregen *“waar ik voorgoed van gevaar voor zoveel zulks mogelijk is in het veldleger, bevrijd ben”*. Dat was mogelijk gemaakt na *“voorspraak”* door een officier. Hij zorgde nu voor de voedselvoorziening van zijn regiment en dat liet hem toe zo ver mogelijk van de gevechtslijn af te blijven. Na de leveringen aan de veldkeukens trok hij zich met zijn mannen terug naar de achter-

¹² Deze brieven zijn te vinden in het dossier Adiel Debeuckelaere, Letterenhuis Antwerpen, D22502.

hoede. Buiten die verplaatsingen, deed hij administratief werk in verband met deze bevoorrading.

Belangrijk is wat hij in deze brieven wist te vertellen over de geest bij de troepen. Het moreel van de soldaten was uitstekend. Toch hunkerde hij naar de bevrijding van het land. Dan konden ze de politieke strijd weer aanvatten en dat met goede vooruitzichten want zijn soldatenervaring van meerdere maanden had Debeuckelaere overtuigd dat het Vlaamse gevoel fors was toegenomen: *"Inzonderheid onze Vlaamsgezinden zijn mannen geworden, en nu tellen we er velen, zelfs onder de nederigste jongens. Nu strijden ze voor het recht, voor de vrijheid van hun land en eens die verkregen begint een nieuwe strijd, een onverpoosde strijd voor hun volk en zijne rechten."* Hij had ondertussen alweer nauw contact met Jef Arras en De Gruyter maar ontmoette daarnaast nog veel Vlamingen, verzekerde hij. Hij kreeg ook al een brief van de dichter René De Clercq. Hij en zijn geestgenoten lazen vooral de nieuwe krant *De Belgische Standaard* die in De Panne werd geredigeerd.

Deze brieven van een vooraanstaande flamingantisch-katholieke militant wijzen op het relatieve gemak waarmee de vooroorlogse netwerken weer deels hersteld werden in de IJzerregio en daarbuiten. Voorlopig was het zelfs mogelijk om met Nederland en het bezette land te corresponderen. De censuur had in die periode nog maar amper impact en zijn opdrachten en geprivilegieerde status maakten briefwisseling mogelijk. Hij kreeg behoorlijk veel bewegingsvrijheid. Zijn directe oversten in het regiment legden Debeuckelaere duidelijk niets in de weg. In een van deze brieven beweerde hij zelfs dat zijn luitenant hem *"als een broer"* behandelde.

Debeuckelaere merkte wel dat er irritatie groeide en die was deels taal-geladen. Sommige Vlaamse boegbeelden kregen kritiek. Op 15 augustus 1915 vroeg Adiel aan Goossenaerts: *"Hier wordt er veel verteld over Borms en Streuvels. Wat is er dan eigenlijk gebeurd?"* Maar verder was hij vol vertrouwen voor de toekomst: *"Op Vlaams gebied staat er ons veel goeds te verwachten"*. De soldaten toonden zich immers zeer Vlaamsgezind.¹³

Zoals hij kregen ook andere vooroorlogse Vlaamsgezinden de nodige ademruimte. Zeker als ze behoorden tot de officierenkaders en dat was vooral zo voor de artsen onder hen.

DE KENTERING IN 1916-1917.

Deze veelzeggende brieven van Debeuckelaere zijn symptomatisch voor het zelfvertrouwen dat nog bestond bij deze flaminganten in de loop van 1915. Dat zou daarna snel verminderen. Mede omdat er op het slagveld in 1915 en 1916 geen enkele door-

— 13 Er zijn twee sterk gelijkende brieven die blijkbaar langs verschillende wegen naar het bezette land werden verstuurd in de hoop dat er toch zeker één bij Goossenaerts zou terechtkomen. Dossier Adiel Debeuckelaere, Letterenhuis Antwerpen, D22502.

braak te noteren viel en de oorlog was verzand in een uitputtingsoorlog. Ook de geesten zouden daar zwaar onder lijden. Het ongeduld nam toe.

En al evenzeer de vervreemding! Hoe ervaren de vroegere militanten van de katholieke partij de nieuwe toestand? Het feit dat koning Albert de regering had uitgebreid met socialistische en liberale excellenties speelde daarin een belangrijke rol. Daardoor werd het gewicht van de francofonie en van Wallonië vergroot. Er was daarnaast nog een bron van frustratie die vooral de Vlaamsgezinden onder hen trof: het beroepskader beriep zich op de oorlogsomstandigheden om de taalwetgeving van 1913 niet toe te passen. Dat leidde tot toenemend ongenoegen bij tal van Vlamingen en in het bijzonder bij de jonge intellectuelen. De integratie van de jonge Vlaamse elite die vroeger aan de kazerne ontsnapte in de troepenmacht, was vlot verlopen. Maar met de militaire hiërarchie was het een ander paar mouwen. De irritatie was wederzijds. De Duitse *Flamenpolitik* die ostentatief de Gentse Rijksuniversiteit heropende als ver-nederlandste instelling speelde daarin een belangrijk rol.

Jean-Jacques Becker stelde in zijn boek *1917 en Europe: l'année impossible* vast dat in de dagboeken van militairen in geallieerde legers de uitingen van haat ten aanzien van de Duitse agressor sterk afnamen in de loop van 1916 en 1917. Door het grote aantal doden en gewonden vroegen veel frontsoldaten zich af of ze niet veeleer hun eigen generaals en politieke leiders moesten wantrouwen. Het waren zij die hun soldatenlevens vergooiden in offensieven zonder enig resultaat te boeken. Daarmee legden ze een zware hypotheek op de toekomst van honderdduizenden families. Er kwamen dus barsten in de 'nationale' samenhang, aangevuurd door de oorlogsmoeheid en de wanhoop.¹⁴

De toenemende spanningen in de loop van 1916 in het Russische leger waren een teken aan de wand. De Belgische legerleiding vreesde besmetting. De censuur en de Militaire Veiligheidsdienst kregen meer armslag. Tientallen buitenlandse bladen en traktaten werden verboden. Op 9 september 1916 werd de verspreiding van Russische revolutionaire publicaties in het Belgische leger verboden. Was deze blijk van wantrouwen ten aanzien van de standvastigheid van de eigen troepen gerechtvaardigd?¹⁵

Ook in het Belgische leger klonk gerommel. Op 5 juni 1916 noteerde Jozef Simons in zijn dagboek: "*Maar de oorlogsmoeheid begint toe te slaan. Gisteren in De Panne opstoot der soldaten. 'Nog drie maanden vechten we, dan geven we ons over'. Vroeger reeds met plakaten: 'offensief of vrede.'*" Dit betekent dat het protest van de Vlaamsgezinden kon aanslaan bij de soldaten omdat ze oorlogsmoe werden. Ook al waren die soldaten niet noodzakelijk zo flamingant van overtuiging.¹⁶

14 Uitgegeven in Brussel in 1997.

15 De verboden en beperkingen die werden opgelegd zijn te volgen via de bevelen die door het bevelsniveau 'legerdivisie' werden uitgevaardigd. Zie bijvoorbeeld de inventaris van de 1ste Legerdivisie met beschrijvingen tot op documentniveau. Koninklijk Legermuseum.

16 L. Simons, *Van het kasteel naar het front. Het oorlogsdagboek van Jozef Simons 1914-1918*,

In deze periode valt bij de Vlaamse katholieke militanten het verlies van vertrouwen in de ministers op. Hendrik Borginon stuurde aan volksvertegenwoordiger Alfons Van de Perre op 18 oktober 1916 inlichtingen over taaltoestanden in het leger en daarbij noemde hij de regering: *“dat kwakzalverskomiteit”*. Hij had geen hoop meer dat de ministers nog ooit tot *“een treffelijke hervorming”* konden komen. De meerderheid van de ministers werd door hem en zijn kompanen als Vlaams-vijandig beschouwd.

De komende maanden zou de agitatie toenemen en de militaire overheid besepte op de duur dat de Vlaamse studenten en gewezen studenten zich uitdrukkelijk ‘politiek’ profileerden, zelfs een politieke organisatie op poten wilden zetten om zodoende de ministers onder druk te zetten. Bovendien waren er in hun ogen banden met de activistische agitatie in het bezette land. Die werd door de Duitse bezetter bevorderd via een doelbewuste *Flamenpolitik*. De veiligheidsdienst wist dat Verschaeve erbij betrokken was want ze hadden meerdere van zijn teksten onderschept, onder meer zijn aanmoedigende brief aan Lodewijk Dosfel die activist was geworden en een leerstoel aanvaardde aan de door de bezetter vernederlandste universiteit van Gent.

De legerleiding wilde dit proces tegenwerken door in februari 1917 een bevel uit te vaardigen dat elk verenigingsleven onder de militairen uitdrukkelijk verbod, getekend door stafchef generaal Ruquoy. Dat werd door deze jongemannen in uniform gezien als een regelrechte aanslag, bedoeld om hen monddood te maken en hun groeiende samenhang weer te ontrafelen. Het verbod sterkte hen fors in hun aversie ten aanzien van het officierenkorps.

De geviseerde flaminganten waren niet van plan te gehoorzamen. Ze wisten maar al te goed dat ze in hogere kringen nog op steun konden rekenen. Borginon liet volksvertegenwoordiger Van de Perre op 16 maart 1917 weten dat zij hoopten het gestegen Vlaamse bewustzijn bij de soldaten te kunnen mobiliseren na de oorlog.¹⁷ Hij had met Van de Perre gesproken over zijn plan *“de ontzaglijke en waarachtig overwegende invloed op ‘s lands zaken die, na onze terugkeer, het tegenwoordig leger zal ten dele vallen, aan te wenden en als ‘t ware te kanaliseren voor de Vlaamse beweging”*. Een oud-strijdersvereniging naar het voorbeeld van de Vlaamse studentenbeweging zou daarvoor een kanaal vormen. Ik citeer: *“De vereniging kan, goed geleid, in onze handen een uitgelezen onweerstaanbaar wapen worden. Temeer, grijpen wij er niet naar, de regering zal ‘t doen en tegen ons de snee keren. Zelfs zal een der voornaamste struikelstenen hierin bestaan, de regering te moeten voorspringen of hare mededinging te weerstaan, die over grote sommen geld zal beschikken.... een doordrijvende plus-minus revolutionaire actie voeren, hoog streven en overeenkomstig grote eisen stellen aan onze leden zal ons ‘t verst brengen: het opofferingsvermogen der volksziel aanwenden voor een waardig doel.”* Maar hij schreef te-

Tielt, 2016, p. 110.

17 De brieven van Borginon aan Van de Perre: dossier Borginon B742, briefwisseling. Letterenhuis Antwerpen,

vens uitdrukkelijk dat dit aan het front moest voorbereid worden. Hij dacht dus al aan de naoorlogse toekomst. Dit zegt veel over het zelfvertrouwen waarmee de militanten van de Frontbeweging, die vanaf nu met een hoofdletter kan geschreven worden, naar hun impact op de soldaten keken.

De censuur was oorspronkelijk ingesteld om het uitlekken van militair relevante gegevens te voorkomen. Dit apparaat werd echter al snel ingezet om te voorkomen dat de eigen troepen teksten onder ogen kregen die kritiek uitoefenden op de politieke en militaire leiders. De uitingen van de Duitse *Flamenpolitik* liepen daarbij al snel in de kijker. Al op 31 oktober 1915 liet toenmalig stafchef Wielemans de legerdivisiebevelhebbers weten dat, vanwege "*des tendances manifestement anti-nationales et germanophiles*", de verspreiding van het dagblad *De Vlaamsche Stem*, uitgegeven in Amsterdam, werd verboden in de zone van het leger.¹⁸ Het spreekt vanzelf dat veel officieren het flamingantisme in de rangen van de troepenmacht als een verlengstuk van deze *Flamenpolitik* wilden zien (soms zoals in het geval van *De Vlaamse Stem* niet ten onrechte) en dienovereenkomstig reageerden. Dat deed de spanningen toenemen.

Van groot belang bij de interpretatie van deze repressieve politiek is dat het officierenkorps – net zoals het Russische – absoluut geen weerspiegeling was van de Belgische samenleving. Het was integendeel een groep met een erg beperkte rekruteringsbasis en -opleiding.

DE 'FRONTBRIEVEN' EN DE PAMFLETTEN

De militaire censor viel te omzeilen via pamfletten. Dat was uiteraard een stap in de clandestiniteit. De eerste – 11 juli 1917, Vlaamse feestdag – nam het karakter aan van een 'open brief', gericht aan de koning-opperbevelhebber. Het begon met de aanhef "*Alleen in U - o koning - geloven wij nog*". Met andere woorden: de ministers hadden alle gezag verloren bij de opstellers en dat wilden ze duidelijk maken. Anderzijds was het een onverholen aansporing voor koning Albert om dan zelf werk te maken van een verbetering van de taalrechten van de Vlaamse militairen.¹⁹

Vraag is in hoeverre de auteurs de katholieke politieke elite nog beschouwden als hun leidsmannen. Voor de oorlog was er al een verwijdering gegroeid met belangrijke delen van de katholieke partij en ook met de hogere clerus door de houding in taalzaken van kardinaal Mercier. In tal van arrondissementen waren er tijdens de laatste verkiezingen al behoorlijk wat spanningen opgehoopt in de katholieke partij. Dat was bijvoorbeeld heel scherp tot uiting gekomen in het arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde waar de arts Gustaaf Borginon een zetel kon veroveren dankzij de

¹⁸ Archief 1ste Legerdivisie, documenten nrs. 317/3-4, 317/34 en 1890/40, Koninklijk Legermuseum.

¹⁹ Zie de analyse van Lode Wils in: L. Wils, *Politieke biografie van Frans Van Cauwelaert*, Antwerpen, 2017, pp. 312-327.

inzet van zijn neef Hendrik, van taalgrensmilitant Staf De Clercq en tal van andere jonge Vlaamsgezinden, jongemannen die nu deel uitmaakten van de Frontbeweging.²⁰

Uiteraard kon de legerleiding een dergelijke 'open brief' niet tolereren omdat hij werd doorgegeven, werd voorgelezen en van aard was om onrust op te wekken in de rangen. De tekst zweefte de flaminganten op en leidde tot verontwaardiging bij de Franstaligen en gezagsgetrouwe Vlamingen. Het gebeurde zelfs dat jonge onder-officieren de brief voorlezen. Hoe streng waren de straffen voor wie gepakt werd?

Als exemplarisch voorbeeld bekijken we de straffen van een aantal militairen van het 23ste Linieregiment. Opmerkelijk is dat het daarbij grotendeels gaat om sergeanten. Op dat ogenblik waren een aantal gewezen studenten tot dat niveau in de hiërarchie opgeklimmen. Sergeant Verfaillie kreeg 8 dagen cachot en 24 dagen opschorting van soldij omdat hij de 'Brief aan koning Albert' had voorgelezen aan zijn soldaten. Een brief "*waarvan de inhoud van aard is te schaden aan de goede overeenkomst die moet heersen tussen de leden van het leger*" zoals uitdrukkelijk werd vermeld. Nadien zal hij gedegradeerd worden tot gewoon soldaat en naar het 4de Linie gestuurd worden. Ook zijn frontstrepen was hij kwijt. Idem voor sergeant Claes. Die kreeg 4 dagen cachot en 12 dagen verlies van soldij. Hij had een soldaat in het bezit gevonden van de 'open brief'. Hij had de tekst gelezen maar het document niet in beslag genomen en aan zijn oversten overhandigd. Sergeant Julien Charpentier kreeg 8 dagen cachot en 16 dagen opschorting van soldij. Op 22 juli had hij in het kantonement van Wulveringem soldaten ontmoet die in het openbaar op hun uniformen papiertjes droegen "*met storende opschriften*". Hij maakte geen gebruik van zijn gezag als onderofficier om die overtreiding te beletten. Alle drie deze mannen oefenden als onderofficier gezag uit en moesten orde en tucht handhaven. Ze waren dus volgens de officieren schromelijk tekort geschoten. Soldaat Gh. Flamey kreeg 8 dagen cachot en 16 dagen opschorting van soldij omdat hij had geweigerd te antwoorden op vragen van een onderzoekraad die gelast was om na te gaan wat en wie op een "*geheime vergadering te Bulskamp*" aanwezig was. Ook zijn frontstrepen werden hem afgenomen. Brancardier Van den Bon kreeg 8 dagen cachot en 24 dagen opschorting van soldij omdat hij pamfletjes had uitgedeeld. Hij werd eveneens voor de onderzoekraad gebracht. Bij de fouillering was hij snel genoeg om een document te verscheuren en probeerde het te verstoppen. Hij besefte dus maar al te goed dat hij iets onoorbaars deed.²¹

20 L. Vandeweyer, *De verkiezing van Gustaaf Borginon tot volksvertegenwoordiger in 1912. Wat was er aan de hand in de katholieke partij in Brussel-Halle-Vilvoorde?* in: *Feestbundel Jaak Ockelej. Hem aangeboden n.a.v. zijn 75ste verjaardag*, Asse, 2018, pp. 544-570.

21 Dagdossier van 6 september 1917 in het archief van de 1ste Legerdivisie, document nr. 1017/52: Dagorder voor de 4de Infanteriebrigade met straffen voor militairen die betrokken waren bij de verspreiding van de brief aan de koning. Zie tevens het boek van J. Monballyu, *De jacht op de flaminganten. De strafrechtelijke repressie van de Vlaamsgezinde militairen aan het IJzerfront*, Brugge, 2010.

Eigenlijk waren het lichte straffen. Wie zijn luitenant beledigde kreeg in principe drie jaar inlijving in een boetcompagnie. Wie weigerde naar de loopgraaf te gaan, riskeerde vijf jaar opsluiting. Zelfs een simpel bevel weigeren, leidde al tot zwaardere straffen. Zeven dagen te laat terugkomen uit verlof was al voldoende om tot 6 maanden inlijving in een tuchtcompagnie op te lopen. Een week in het cachot gaan zitten, betekende niet veel. Het was in de ogen van de meeste soldaten absoluut geen schande. Veel erger in de ogen van de betrokkenen was het feit dat hun frontstrepen werden afgenomen. Die droeg je op de linkermouw van het uniform en één streep stond voor een half jaar in de gevechtszone. Dit symbool afnemen, betekende hetzelfde als het niet meer erkennen van je aanwezigheid aan het front. Je werd daardoor te kijk gezet als een *“embusqué”*, een militair die ver achter de linies functioneerde en een veilig leven leidde. Die frontstrepen afnemen was dus weinig minder dan een ostentatieve vernedering en dat werd als zeer onrechtvaardig ervaren.

De goed ingelichte Ernest Claes noteerde op 27 augustus 1917 dat hij vernomen had dat de toestand in het leger stilaan naar een crisis evolueerde. Er was gisting onder de Vlaamse soldaten vanwege hun behandeling als tweederangs burgers. De strafmaatregelen en de uitingen van onverbloemde vijandigheid tegenover hen wekten irritatie op. Dit had – in zijn woorden – *“uiteindelijk een dreigende revolutie als resultaat”*. De Russische spoken waarden dus rond in de geesten van tal van flamingantische militairen en waarschijnlijk al evenzeer in de hoofden van hun tegenstanders. Maar was dit een realistische inschatting van de feiten?²²

Feit is dat de jacht op dragers van de ‘brief aan de koning’ gezien werd als een vorm van ongerechtvaardigde inquisitie. Dit brengt ons bij een tot dusver weinig benadrukt aspect van de Frontbeweging. Het ging in wezen om mensen die vonden dat ze ook in uniform en in een oorlogssituatie het recht hadden op vrije meningsuiting inzake de naleving van hun rechten. Ze voelden zich niet in de eerste plaats militair – dat was slechts een voorlopige toestand – maar wel ‘staatsburger’ met recht op vrije meningsuiting.

BETREFFENDE HET ‘DEMOCRATISCHE’ KARAKTER VAN DE FRONT-BEWEGING...

Het militair dossier van frontarts en officier Jozef Verduyn, een van de boegbeelden van ‘Heldenhulde’ dat de gesneuvelde Vlaamse katholieke studenten een heel eigen grafzerk wilde bezorgen, kan een tip van de sluier oplichten.²³ Na de eerste ‘open brief’

——— 22 E. Claes, *Uit de dagboeken van Ernest Claes*, Leuven, 1981, p. 45.

23 De in deze paragraaf aangehaalde documenten zijn te vinden in het militair dossier van Jozef Verduyn, “*matricule 1563*”, DO 3263. Meer bepaald in het daarin aanwezige sub-dossier van de Inspection général du Service de Santé de l’Armée. Koninklijk Legermuseum. Betreffende de rol van Verduyn in Heldenhulde, F. Seberechts (red.), *Onsterfelijk in uw steen. Soldatengraven en de Grootte Oorlog*, Antwerpen, 2016.

aan de koning werd hij aangepakt door de Militaire Veiligheidsdienst. Tijdens zijn ondervraging op 10 augustus 1917 gaf hij onomwonden toe dat hij Vlaamsgezind was. Maar hij onderstreepte tevens dat hij niet had deelgenomen aan het opstellen van de bewuste 'brief'. Waarom werd Verduyn geïnterviewd? Het ging lang niet uitsluitend om zijn 'Vlaamse' actie. Hij werd vooral beschouwd als een barslecht officier want kreeg de opmerking "*attitude devant la troupe: trop familière*". En hij lapt de hiërarchische verplichtingen aan zijn laars. Daarnaast was hij betrokken bij discussies inzake "*des sentiments linguistique*". Dat was in de ogen van Militaire Veiligheid en leidinggevende officieren hetzelfde als 'aan politiek doen'. Verduyn stapelde dus ongeoorloofd gedrag op elkaar. Omdat hij arts was, had hij daarvoor wel enige ruimte. Maar die was niet oneindig!

Daarbij werd door zijn ondervragers de band gelegd met de kapelaan van Alveringem die duidelijk werd gezien als een boze genius achter de flamingantische agitatie in de rangen van het leger: "*Au cours de notre enquête, nous apprenons que le vicaire Verschaeve, Cyrille d'Alveringhem, possède une machine destinée à la polycopie et qu'il a fait des circulaires pour 'heldenhulde', avec cette machine. Il est probable que la 'Lettre au Roi' y a été faite également.*"

Verduyn werd daarna tevens op het matje geroepen door zijn grote baas luitenant-generaal Mélis, de inspecteur-generaal van de medische dienst. Hij was per slot van rekening een officier. Maar de bezorgdheid van Mélis reikte verder. Die kende ondertussen zijn militaire artsen voldoende om te beseffen dat Verduyn absoluut geen alleenstaand geval was. Een behoorlijk brede groep van zijn personeel deed en dacht hetzelfde. Hij stuurde de chef van de generale staf, generaal Ruquoy, op 24 augustus 1917 de waarschuwing dat zijn medisch personeel – brancardiers inbegrepen, en die waren met een paar duizend – voor 80% uit gemobiliseerde burgers bestond die nooit enige notie hadden opgedaan van wat militaire discipline betekende. Die mensen vonden dat ze hun intellectuele onafhankelijkheid en kritische ingesteldheid ook konden behouden in het uniform van een leger, dat volop in oorlog verkeerde.

Mélis moet dus vaststellen dat de democratische geest van het vooroorlogse burgerbestaan bij de jonge intellectuelen was blijven verder leven, ook al hadden de politiek gemotiveerde militanten nu een uniform aan en waren ze onderworpen aan militaire reglementen. Diezelfde redenering kon trouwens opgaan voor al de militairen die hun legerdienst hadden doorgebracht in een universitaire compagnie of als brancardier waren gemobiliseerd. Ook zij hadden in hun geprivilegieerde toestand aan universiteit, hogeschool, normaalschool en kunstacademie nauwelijks kennis gemaakt met het leger. En zelfs meer. Een deel van hen vond de nood zo hoog dat ze de problemen aan de koning-opperbevelhebber mochten voorleggen, zich daarmee inschakelend in een oude traditie van 'open brieven' aan de soeverein.

Verduyn liet zich alvast niet intimideren door de ondervragingen en schreef een verantwoordingstekst in het Frans om te vermijden dat ze de behandeling "*classement*

vertical" zou ondergaan. Hij formuleerde het scherp: de nalatigheid van regering en legerleiding had het wegdrijven van Vlaamse soldaten van de Belgische eenheidsstaat mogelijk gemaakt. Hij beschuldigde "les autorités" ervan niet de noodzakelijke maatregelen genomen te hebben "pour sauver la patrie belge". Hij voor-spelde letterlijk: "On rentrerait, à la fin des hostilités, dans une Belgique divisée avec une armée divisée tant au point de vues linguistiques et social qu'au point de vue militaire".

Verduyn sloeg bovendien de nagel op de kop. De Frontbeweging keek ver vooruit en hield daarbij heel sterk rekening met de mogelijkheid van een compromisvrede na onderhandelingen. Of generaal Ruquoy door deze analyse van zijn scherpzinnige ranggenoot Mélis gestimuleerd werd tot een beter begrip van de Vlaamse Frontbeweging durven we betwijfelen. De generaal was aanwezig op de ministerraad van 20 maart 1918, onder voorzitterschap van de koning. Minister De Broqueville stelde daar maatregelen voor om de Vlaamse soldaten voldoening te geven. De

taalwet van 1913 toepassen maar dan wel zeer voorzichtig om geen emoties los te weken bij "les éléments wallons de l'armée". Minister van Oorlog generaal De Ceuninck en stafchef Ruquoy antwoordden dat ze al veel deden voor de Nederlandssprekenden. Ruquoy ging in het tegenoffensief en wees op het bestaan van een gestructureerde organisatie in de legerrangen. Die maakte zich op om na de terugkeer in het land haar politiek hervormingsprogramma door te drukken. Hij vermeldde uitdrukkelijk dat er "peu de soldats de carrière" bij betrokken waren. Wel veel intellectuelen, onderwijzers, studenten theologie en novicen van de orde van Scheut. Met andere woorden: het ging om de voortzetting van de Vlaamse katholieke studentenbeweging.²⁴

^ Jozef Verduyn, s.d. [ADVNV, VFA 11829]

²⁴ De notulen van de ministerraad zijn te consulteren op de website van het algemeen Rijksarchief.

BESLUIT

Bovenstaande analyse maakt duidelijk dat de naam “*Vlaamse Frontbeweging*” in se fout is. Het was absoluut geen autonoom ontstane ‘beweging’ maar wel het voortleven van het flamingantisme zoals zich dat had gemanifesteerd bij de katholieke studerende jeugd voor de oorlog. Het is wel zo dat de radicalisering aan de IJzer om zich heen greep en dat de voorhoede begreep dat de internationale en militaire machtsverhoudingen bepalend zouden zijn voor het succes van haar visie op Vlaanderens toekomst. Een revolutionaire verandering behoorde tot de mogelijkheden. Zou de Belgische staat blijven bestaan? Dat was niet zeker. Kon een Duitse overwinning leiden tot een vervlaamsing en territoriale uitbreiding van Vlaanderen, zoals de Duitse propaganda beweerde? Het behoorde in de ogen van sommigen tot de mogelijkheden. Kon een geallieerde overwinning nadelige gevolgen hebben voor de Vlamingen? Daar viel voor te vrezen.

Het liep uiteindelijk zoals de traditionele francofone elite en de overgrote meerderheid van de bevolking verhoopte: het Duitse leger werd verslagen en moest het land ontruimen. De Vlaamse beweging kwam er danig gecompromitteerd uit en het zou meerdere jaren vergen eer ze weer politieke slagkracht ontwikkelde. Daarin speelden oud-strijders een belangrijke rol. Maar ze deden dat lang niet allemaal in de zin zoals de radicalen van de Frontbeweging en van het activisme verhoopt hadden.

Dat leidde tot teleurstelling en kritiek. De Vlaamse soldaten deden in de herfst van 1918 vol overtuiging mee met het offensief omdat ze beseften dat dit eindelijk het einde van de oorlog zou dichterbij brengen. Daardoor hadden zij er dus mede voor gezorgd dat de Duitse bezetting werd opgeheven en alle ‘activistische’ verwezenlijkingen geschrapt. Vanaf de eerste naoorlogse verkiezingen bleek dat de Vlaams-nationalisten bovendien heel wat minder macht vertegenwoordigden dan de leiders van de Frontbeweging achter de IJzer hadden verwacht. In de ogen van de radicalen waren ze dus te kort geschoten. De gewezen activist Raf Verhulst hekelde op 10 juli 1920 in het weekblad *De Toorts*, – dat het activisme voortzette – op scherpe toon de mannen van de Frontbeweging: “*De Vlaamse frontsoldaten, die vier jaren aan de IJzer streden om er Vlaanderen onder te helpen en weer den zerk België over Vlaanderen te wintelen. We zullen ze niet schelden voor landverraders jegens Vlaanderen, maar ze zullen zich toch fel moeten weren om nog ooit zoveel gedaan te krijgen voor Moeder Vlaanderen als ze veil hadden voor stiefmoeder België.*”²⁵ De zogeheten ‘Frontbeweging’ bleek uiteindelijk maar een korte episode in de geschiedenis van de Vlaams-nationalistische beweging te betekenen. Maar haar pamfletten en vooral de mythes rond haar bestaan hebben generaties Vlaamsgezinden gestimuleerd.

²⁵ Op pp. 436-437, beschouwingen naar aanleiding van de komende 11 juli-viering.